

PRATARMĖ

Dešimtas *Athena: filosofijos studijos numeris* skiriamas filosofinei materializmo analizei. Šios temos aktualumą lėmė būtinybė susivokti besikeičiančiame šiuolaikinės filosofijos metodinių priėgų ir probleminių laukų žemėlapyje, kuriame gamtos mokslų, socialinių ir ekonominių struktūrų raida, bioetikos ir biopolitikos keliami iššūkiai, kūniškumo svarba politinėse ir meninėse praktikose tiesia kelius ir siūlo būdą materijos, materialumo sampratos permąstymui. Tačiau kaip ir bet koks kitas, šis susivokimas reikalauja praeitį, dabartį ir ateitį įimančios filosofinės refleksijos, todėl neatsitiktinai 2014 m. gegužės 30–31 d. Lietuvos filosofų draugijos ir Lietuvos kultūros tyrimų instituto organizuotos konferencijos „Filosofiniai materializmai: istorinė ir šiuolaikinė perspektyvos“ skelbime Audronė Žukauskaitė rašė: „Materializmo tema filosofijoje atsinaujina kartu su kiekviena nauja paradigma, priversdama performuluoti ir naujai pagrįsti kiekvieną idealistinį postulatą. Šiuo požiūriu ji neatsiejama nuo filosofijos istorijos. Tačiau kartu materializmas pasirodo ir kaip į ateitį orientuotas filosofijos pažadas, skelbiantis apie naujas politinio įvykio, mokslų raidos, materialaus kūno ar objektų ontologijos galimybes. Kartu materializmas yra ir mūsų kultūrinis paveldas, kuris, įdiegtas ideologine istorinio ir dialektinio materializmo forma, vis dar atkakliai reiškiasi kaip „humanitarinių mokslų metodologija“¹. Šie laikiniai-probleminiai vektoriai, struktūravę minėtos konferencijos (kurioje perskaitytų pranešimų pagrindu parengti dauguma šio leidinio tekstų) problematiką, tapo ir šio leidinio turinį formuojančiais elementais.

¹ http://www.filosofija.vu.lt/wordpress/uploads/2014/01/Respublikin_-konferencija-Materializmai_ed.pdf [žiūrėta 2015 11 02]

Leidinio numeris pradamas atsigręžiant į Vakarų filosofinę tradiciją steigusią ir lėmusią senovės graikų filosofinę mintį. Pirmame skyriuje pateikiami antikinę materijos sampratą ir jos šiuolaikines interpretacijas analizuojantys tekstai. Naglis Kardelis straipsnyje „Nesuvokiamoji tikrovės Motina: materijos sampratos formavimasis antikinėje filosofijoje“ aptaria materijos sąvokos raidą antikinėje filosofijoje, pabrėždamas etimologinius materijos sąvokos aspektus. Kardelis atkreipia dėmesį, kad jau materijos ikifilosofinės sampratos raidoje matyti reikšmės akcento perkėlimas nuo gyvo prie negyvo, nuo vieno prie daugelio, nuo singuliaraus substancinio individo prie individualumą praradusios daugybės, atsiskleidžiančios vienalytės inertiškos masės pavidalu, o kartu įtaigiai pademonstruoja, kaip ši tendencija toliau gilinama formuojantis filosofinei materijos sampratai. Arūnas Sverdiolas provokatyviai pavadintame straipsnyje „Platono materializmas“ siekia išryškinti Platono filosofijoje glūdinčią pastangą mąstyti materialumą, materiją, medžiagą, medžiagas. Pasitelkęs Martino Heideggerio, Luco Brissono ir kitų Platono interpretuotojų išvalgą, jog tiek Platono būties samprata, tiek jo kosmologija yra persmelktos dirbinio dirbdinimo patirtimi, Sverdiolas parodo, kaip mėginimas mąstyti medžiagą / medžiagas skleidžiasi platoniškajame dieviškojo amatininko (демиурго) pasaulio kūrimo aprašyme ir žemiškojo amatininko dirbinių dirbdinimo aprašyme. Subtili Platono tekstų analizė leidžia autoriui pastebėti, jog demiurgingio dirbdinimo aprašyme einama link hiperplastiškos medžiagos pačios savaime, o žmogiškojo dirbdinimo aprašyme yra svarbi konkreti medžiaga, lemianti įrankio ir dirbinio eidetiką.

Antrame skyriuje publikuojami spekulatyviojo realizmo sąjūdį reprezentuojantys tekstai: Grahamo Harmano straipsnis „Apie objektų nuvertinimą: Grantas, Bruno ir radikalioji filosofija“ bei jo interviu su kitu šio sąjūdžio atstovu – Quentinu Meillassoux. Pažymėtina, kad, neigdami kantiškąjį koreliacionizmą, spekulatyvieji realistai radikalizuoja santykį tarp epistemologijos ir ontologijos ir siekia įtvirtinti anti-antropocentrinį realizmą. Kita vertus, Harmano tekstuose matyti paties spekulatyviojo realizmo sąjūdžio nevienalytiškumas, leidžiantis pasirodyti gana skirtingoms materijos sampratomis. Spekulatyviojo realizmo tyrinėtojas Peteris Grattonas, remdamasis Harmano teiginiu, jog vienintelis pirmuosius spekulatyviusius realistus vienijęs dalykas yra koreliacionizmo kritika, gerokai išplečia spekulatyviųjų realistų gretas. Mat, anot Grattono, koreliacionizmo kritika būdinga ir Jane'ės Bennett plėtojamai politinei daiktų ekologijai, ir Elizabethos Grosz teigiamam chaoso realumui, ir Catherine'os Malabou plastiškumo analizei, perkeltai į neuromokslų sritį, kurioje pateikiami smegenų plastiškumo modeliai veda prie žmogiškumo dekonstrukcijos. Maža to, paties Harmano posūkį prie objektų ontologijos Grattonas sieja su Emmanuelio Levino neasimilijuojamos „ki-

tybės“ samprata, mat ši „kitybė“ ir yra tai, ką Harmanas turi omenyje kalbėdamas apie „objektų atsitraukimą“, objektų neredukuojamumą į jokią santykį². Grattono interpretacija, išplečianti spekuliatyviojo realizmo sąjūdžio gretas bei jo tyrinėjamų problemų spektrą, leidžia mums nutiesti tiltą į trečią šio leidinio skyrių.

Trečiame skyriuje aptariami naujieji materializmai kontinentinėje filosofijoje, teigiantys ontologijos, epistemologijos, politikos ir etikos neatsiejamumą. Audronė Žukauskaitė straipsnyje „Naujasis materializmas ir Gilles’io Deleuze’o filosofija“ naujųjų materializmų ištakų ieško Gilbert’o Simondon’o suformuluotoje hilomorfizmo (paremto materijos ir formos sampratomis) kritikoje bei individuacijos proceso apmąstymuose. Žukauskaitė parodo, kaip Gilles’is Deleuze’as ir Félixas Guattari, pasitelkdami materijos-energijos sampratą, plėtoja vitalistinio materializmo koncepciją ir taip pratęsia Bergsono ir Simondon’o individuacijos proceso apmąstymus. Naujiesiems materializams ne mažiau svarbi Manuelio De Landos įžvalga, jog materijos-energijos sampratai suvokti svarbiausia yra intensyvumo bei intensyvių daugialypumų samprata. Jolantos Saldukaitytės straipsnyje analizuojamas materialinių poreikių imperatyvumas Emmanuelio Levino etikoje. Straipsnio autorė apmąsto giją, Levino filosofijoje besidriekiančią tarp joslumo kaip neintencionalios mėgavimosi struktūros ir joslumo kaip pažeidžiamumo. Saldukaitytės manymu, būtent ši gija leidžia etinį paliepiamą Levino filosofijoje suvokti ne kaip tuščią ar formalų reikalavimą, o kaip konkretų reikalavimą kažką daryti vardan kito.

Ketvirtame skyriuje pateikiamuose straipsniuose analizuojamas politinių ir meninių praktikų materialumas. Vaiva Klajumaitė, sekdamą Michelio Foucault „archeologiniu“ žinijos tektoninių lūžių paieškos metodu, permąsto diskursyvių praktikų slinktį baroko laikotarpiu ir konstatuoja, kad būtent ši slinktis, skrodžianti baroko žiniją specifiniu pjūviu, lėmė religijos ir filosofijos atskyrimą nuo infantilizmo ir materializmo. Kęstutis Šapoka nagrinėja politinio įvykio rematerializavimą meninėse praktikose. Autorius pabrėžia savitą ideologijos materialumą – jos institucionalizuotą veikimą, kuriantį bei reprodukuojantį pamatinius socialinius santykius. Alytaus DAMTP (Duomenkasių ir psichodarbinių sąjūdį) Šapoka pasitelkia kaip pavyzdį meninių praktikų, siekiančių išvengti ideologinio kasdienybės falsifikavimo. Anot jo, „psichodarbinkai, iš dalies kaip ir kai kurios kitos (anti) meninio aktyvizmo grupės, siekia grįžti prie „grynos“, kuo mažiau ideologiškai medijuotos situacijos, aptikti (ar sukurti?) situacinį paradoksą, kartu daugiau ar mažiau „stabilią“, „skaidrią“ politinės situacijos materiją, iš dalies artimą Giorgio Agambeno „gesto situacijoje“ sampratai“. Gintautas Mažeikis, remdamasis istori-

² Gratton, Peter. 2014. *Speculative Realism: Problems and Prospects*. London, New Delhi, New York, Sydney: Bloomsbury Academic, p. 88.

nio ir socialinio materializmo perspektyva, savo straipsnyje aptaria politinio spontaniškumo ir interpeliacijos dialektiką. Formuluodamas spontaniškų, stichiškų politinių grupių saviraidos ir partinės ideologijos priešpriešą, straipsnio autorius siekia šią priešpriešą įveikti ne išsivadavimu, pabėgimu iš socialinės tikrovės, bet įsivadavimu – įtrauktu išsivadavimu, t. y. veiksmis, kurie padeda neideologiškai ir neprogramiškai transformuoti socialinę tikrovę, vykdyti intervenciją į Kita-būtį ir derybiškai keisti abiejų santykį. Kasparas Pocius straipsnyje „Politinio įvykio materialumas Gilles’io Deleuze’o ir Félixo Guattari filosofijoje“ bando pagrįsti mintį, jog apie materialų įvykį galima kalbėti kaip apie nuo tapatybės pasikartojimo naštos išlaisvintą ir nuo organizacinės diagramos atribotą įvykį. Anot jo, tokio įvykio paskirumas, nepriklausymas nuo priežastinės logikos leidžia jam aktualizuoti kiek įmanoma daugiau virtualių potencialumų ir kurti tai, kas nenuspėjama.

Recenzijų skyrelyje spausdinama Valdo Bertašavičiaus recenzija „Slavojaus Žižeko absoliuti atatranka, arba egzistencija tarp pertekliaus ir stokos“, kurioje aptariama 2014 m. pasirodžiusi Slavojaus Žižeko knyga *Absolute Recoil: Towards a New Foundation of Dialectical Materialism (Absoliuti atatranka: naujai pagrindžiant dialektinį materializmą)*.

Tikiuosi, kad žurnale pateikiami tekstai sudomins skaitytoją ir leis suprasti, kad filosofinių materializmų problema gali būti atpažįstama ir vaisingai diskutuojama skirtingų disciplinų sąveikoje.

Nuoširdžiai dėkoju savo kolegoms Audronei Žukauskaitei ir Nagliui Karde-liui už bendradarbiavimą rengiant šį žurnalo numerį.

Danutė Bacevičiūtė